

The Linguistic-Narrative Applications of Conventional Plurals in Storytelling

- Nastaran Shahbazi** * | Ph.D in Persian Language and Literature, Kharazmi University, Tehran, Iran.
- Fateme Toobaei** | Ph.D in Persian Language and Literature, Shiraz University, Shiraz, Iran.
- Fateme Jamshidi** | Ph.D Student in General Psychology, Persian Gulf University, Bushehr, Iran.
- Ehsan Hamidizade** | Assistant professor ,Department of Sociology, Faculty of Economy, Management and Social Science, Shiraz University, Shiraz, Iran.

Abstract

The modern concept of the story is considered a relatively new structural innovation. However, narrative elements have always been present in various forms of traditional tales and ancient narratives. These elements often reflect capacities that storytelling borrows from existing structures within everyday language. For example, the structural resemblance between sentence syntax and plot composition illustrates how linguistic frameworks influence narrative design. Another noteworthy example is the use of pronouns to create narrative suspense or ambiguity. In this way, linguistic patterns from both historical and contemporary contexts can provide the foundation for storytelling. This study focuses on linguistic patterns, particularly those derived from spoken language, which have undergone functional transformations and are now employed in modern storytelling. These patterns, originally serving communicative purposes in oral traditions, highlight the adaptability of language and

* Corresponding Author: shahbazi_nastaran@yahoo.com

How to Cite: Shahbazi, N., Toobaei, F., Jamshidi, F., Hamadizade, E . (2024). The Linguistic-Narrative Applications of Conventional Plurals in Storytelling. *Literary Language Research Journal*, 2(6), 169- 202. doi: 10.22054/JRLL.2024.82412.1113

its evolving narrative roles. To illustrate the narrative potential of these linguistic features, it is essential first to investigate their origins and initial applications. Understanding how these patterns were historically employed helps trace their evolution into contemporary usage. The study also examines how these patterns differ in their application across modern texts, shedding light on the changes they have undergone. For better clarity, the linguistic patterns discussed are categorized systematically, and each category is paired with contemporary narrative examples. These examples illustrate the practical manifestations of these patterns in modern storytelling. By highlighting these transformations, the study demonstrates how linguistic conventions adapt to meet the demands of evolving narrative forms, enriching our understanding of the interplay between language and storytelling across time and contexts.

1. Introduction

The plural first-person pronoun does not always convey a collective meaning. Instances where this pronoun is metaphorically used to refer to a singular first person result in the formation of pseudo-plurals. These pseudo-plurals, which lend a conventional aspect to the pronoun “we,” serve various narrative functions. Broadly, based on the referential reliance of the plural pronoun either within or outside the text, it can be categorized into two types: exclusive and inclusive. The primary forms of the exclusive “we,” apart from its general usage as a humble form, include three distinct types: Royal, Sufi, and Authorial. In the humble form, the exclusive “we” is used as a plural first-person pronoun to refer to oneself out of respect for the audience. This usage is evident in the tone of fictional characters. Conversely, the Royal plural is a more rare application of the exclusive plural pronoun, characterized by its emphasis on self-aggrandizement. In this case, the singular speaker uses the plural pronoun to elevate and honor themselves. Historically, this usage has been less common due to its restriction to individuals holding high governmental positions or belonging to aristocratic families. On the other hand, the “Academic” plural represents an inclusive category in which the author considers themselves in alignment with the audience. This inclusive narrator constructs a discursive position that implies the existence of at least two narrative levels, one of which includes the narrator and “the other.” If “the other” refers to an entity outside the story, the resulting

situation is termed Academic plural in this study. The Academic plural is a key subset of the inclusive narrator, reflecting the narrator's knowledge and access to the story's data. In other words, the narrator's omniscience suggests a narrative authority that is well-suited to this form. This type of plural is employed in various ways, creating a platform for certain narrative forms. It constitutes a rhetorical strategy widely used in classical literature, where the narrator actively intervened in the text.

2. Literature Review

Nastaran Shahbazi and Hossein Bayat (2020), in their article titled "We' Narrator Linguistic Potentials: First-person Plural Practicality in Narration", examine the functional components of the logical definition of the first-person plural pronoun in storytelling. Mehrdad Naghzhguy-Kohan (2017), in his article "The Formation of New First- and Second-Person Pronouns in Modern Persian from a Grammaticalization Perspective", explores various forms of Persian pseudo-plurals under the subsection "Pseudo-Pluralization," providing textual examples from Persian literature. Hossein Safi Piralujeh (2013), in his article "Explaining Boundary-Crossing in Modern Persian Fiction", touches on a type of we-narration discussed in the present study, namely the scholarly plural, analyzing it from a narratological perspective. The same author, in his earlier work "Narrative Transformation in Folktales and Modern Persian Fiction" (2012), examines the Authorial plural discussed in the current study, focusing on its narrative applications. Nader Jahangiri, in his 1999 article "Forms of Respect, Dominance, and Solidarity in Contemporary Persian", dedicates a section to the use of various types of conventional plurals and provides examples from spoken Persian. In addition to these limited studies, which sporadically touch on the subject under consideration, other related research has been utilized where relevant. However, no study with a similar alignment and focus on the present issue has been identified.

3. Methodology

By adopting a narratological framework and revisiting the underlying structures that gave rise to certain types of exclusive plurals, it becomes apparent that the assumption of their singular reference is not always definitive. The conventional nature of some of these forms

might warrant reevaluation. In this regard, a hybrid approach can be utilized to investigate the underlying patterns. The sociological domain proves useful for examining contexts related to the regal plural, while the psychological domain aids in explaining the contexts of the Sufi plural. All conclusions stem from an analysis of the proposed concepts through the lens of the pragmatics of the first-person plural pronoun in Persian, within the broader framework of narratological studies. In this analytical study, textual samples from the corpus of contemporary literature, with a focus on fiction, are selected and their contextual foundations are individually examined. Using layered paradigms, such as psychology and sociology, this study aims to elucidate the multifaceted dimensions of the issue.

4. Discussion

The primary aim of this study is to demonstrate the impact of exclusive and inclusive first-person plural narrators on narrative elements. It appears that the function of the inclusive plural narrator introduces a distinct narrative level within the story, as the narrator aligns themselves with an extratextual audience. This technique, rooted in oral discourse traditions, has been integrated into written narratives, distinguishing the narrator's role from other forms. Specifically, this research seeks to explore the mechanisms through which these forms, prevalent in classical Persian literature, employed the plural pronoun instead of the singular. Furthermore, it examines whether pseudo-plurals have potential applicability in contemporary fictional literature.

5. Conclusion

Unlike authentic we-narratives, which reflect the modern era's inclination toward collectivism, conventional we-narratives have a long-standing history in literature and appear across various narrative genres. Specifically, four types of these narratives, with varying frequencies and adapted forms, are also present in contemporary fiction. Based on the exclusive/inclusive framework, three of these types (Royal we, Sufi we, and Authorial we) belong to the exclusive category, while one (Academic we) falls into the inclusive category. The Royal we and Sufi we originate from specific characters and contexts. Even today, these types enhance or strengthen character development, atmosphere, and narrative style in stories. The third

type, the Authorial we, as its name suggests, refers to the author's presence in the text, presenting themselves as "we." This narrator may be one of the characters in the story who acknowledges their authorial role. Although this type is more common in academic writing, it can also be employed in fiction when the narrator seeks to impart an archaic tone to the narrative. The Authorial we can signify humility and adherence to a tradition or specific ideology, indicating the author's alignment with a particular intellectual or cultural lineage. This is especially relevant in texts with didactic elements, where the genre and thematic markers allow interpretations of the author's affiliations. For example, in mystical instructional texts, the author's use of "we" may signify adherence to a particular school of thought or spiritual tradition. Finally, the Academic we represents an omniscient narrator who addresses the audience throughout the narrative, establishing a shared hypothetical space. This type of we-narrator resembles the oral storytelling tradition, assuming the role of a storyteller. By breaking narrative boundaries, it creates a dual structure: one level where the narrator is present and another comprising the narrated story itself.

Keywords: We-Narrative, Social psychology, conventional plural, Pragmatics of Pronouns, Contemporary Persian Story.

کاربردهای زبانی-روایی جمع‌های قراردادی در داستان‌پردازی

نسترن شهبازی* دانش‌آموخته دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران.

فاطمه طوبایی دانش‌آموخته دکتری ادبیات عرفانی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

فاطمه جمشیدی دانشجوی دکتری روان‌شناسی عمومی، دانشگاه خلیج فارس، بوشهر، ایران.

احسان حمیدی‌زاده استادیار گروه جامعه‌شناسی، دانشکده اقتصاد و مدیریت و علوم اجتماعی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

چکیده

از صورت ضمیر اول‌شخص جمع همیشه معنای جمعی افاده نمی‌شود. ماحصل موقعیت‌هایی که این ضمیر به شکل مجازی برای ارجاع به اول‌شخص مفرد به کار می‌روند، پدید آمدن شبه-جمع‌ها است. این شبه-جمع‌ها که به ضمیر "ما" حالتی قراردادی می‌دهند در پرداخت روایی کاربردهای گوناگونی دارند. به شکل عمده می‌توان بر مبنای اتکای ارجاعی ضمیر جمع به درون یا بیرون متن، آن را به دو دسته "انحصاری" و "فراگیر" تقسیم کرد. گونه‌های شاخص "ما"ی منحصر، جز کاربرد صورت متواضعانه آن به صورت عمومی، سه شکل‌های "ملوکانه"، "صوفیانه" و "مؤلفانه" دارد که تشکیل هر یک تابع زمینه‌های ذهنی-اجتماعی منحصر به فردی است و در پرداخت‌های روایی به انواع گوناگونی چون شخصیت‌پردازی و ایجاد سبک روایی از آن‌ها بهره برده می‌شود. از سوی دیگر "جمع عالمانه" صورتی از دسته فراگیر است که امروزه در داستان‌نویسی به عنوان تمهیدی برای بازنمایی از آن بهره برده می‌شود و ظرفیت‌های جالب توجهی به روایت می‌افزاید. پژوهش حاضر تلاش می‌کند زمینه‌های ذکر شده را با استفاده از پارادایم‌های مترتبی چون روان‌شناسی و جامعه‌شناسی بکاود و سپس ظرفیت‌های روایی ذکر شده را با استفاده از نمونه‌های داستانی معاصر تبیین کند.

کلیدواژه‌ها: ما-روایت، روان‌شناسی اجتماعی، جمع قراردادی، کاربردشناسی ضمیر، داستان معاصر فارسی.

۱. مقدمه

در متن داستان‌ها با شیوهٔ ما-روایت مواجه هستیم؛ ارزیابی کیستی/چیستی مرجع ضمیر اول شخص به دو وضعیت کلی منتج می‌شود:

۱. مرجع آن ضمیر راوی بی‌گروهی یا منسوب به گروه است؛

۲. درحقیقت آن ضمیر شخص مفردی است که صرفاً در قالب جمع قرار گرفته.

در وضعیت نخست اول شخص جمع در معنای اصلی خود به کار می‌رود و به لحاظ فروتنی^۱ و سلطه^۲ خنثی است؛ اما در وضعیت دوم "ما-راوی" صورتی قراردادی دارد و در دستهٔ صورت‌های تکمیلی (من ← ما) "شبه-جمع‌سازی" شده است: «اسامی جمع‌سازی شده مرجع جمع دارند و بر بیش از یک جزء واحد دلالت می‌کنند. در صورتی که فرایندهای صرفی ناظر بر جمع‌سازی منجر به جزئی شود که تنها بر یک جزء واحد دلالت کند، با فرایندی روبه‌رو هستیم که به آن "شبه‌جمع‌سازی" می‌گویند» (نغزگوی کهن، ۱۳۹۶: ۳۴).

ناتالیا بختا^۳ این کاربرد را نمایشی^۴ می‌نامد و آن را در مقابل حالت کنشی^۵ وضعیت اول قرار می‌دهد (2017: 105)، اما در نهایت بدان نمی‌پردازد و آن را در دستهٔ ما-روایت‌ها نمی‌شمارد. ما-راوی‌ها در این وضعیت می‌توانند بر اساس تکیهٔ ارجاع ضمیر جمعی "ما" به درون یا بیرون، به دو دسته تقسیم شوند: انحصاری و فراگیر.

پُرکاربردترین شکل ما-راوی انحصاری با مرجع ضمیر مفرد، گونهٔ مبتنی بر تواضع است که به تبع کاربرد عمومی در محاوره‌های زبان فارسی، در داستان‌نویسی معاصر نیز کاربردهای متنوعی دارد؛ خصوصاً در شخصیت‌پردازی، این کاربرد می‌تواند با نشانه‌ای برای فاصله‌گذاری به حساب آید. اصغر الهی در داستان «زیر چادر خال خالی آسمان» (چاپ اول

---

۱. condescending

۲. superiority

۳. Natalya Bekhta

۴. indicative

۵. subjunctive

بی‌تا) از زبان مردی روستایی زورگوییِ خان و ستم‌های عوامل او را نسبت به مردم روستا و خانواده خود، روایت می‌کند. آغاز داستان با گفت‌وگوی خان و روستاییان آغاز می‌شود و با توضیح در باب این ارتباط ادامه می‌یابد:

ما می‌گوئیم: هر چه شما فرمایش کردین، خان.

و خان می‌گوید: جاده برای شما آبادیست.

و ما می‌گوئیم: هر چه شما فرمایش کردین خان.

و خان می‌گوید: بی شما جاده نیست.

و ما می‌گوئیم: هر چه شما فرمایش کردین خان.

و ما هیچ نداشتیم و خان داشت. گاو از خان بود، آب از خان بود. زمین از خان بود و برکت زمین از خدای خان بود و از ما نبود و ما خان را دوست بودیم و خان تنها، زیاد بود و ما زیاد، کم بودیم (الهی، ۱۳۵۸: ۶۳).

در حالی که «در ضمائر جمع صورت‌های خاص و جداگانه برای ایجاد تنوع گسترده وجود ندارد، بجز این که هر یک از ضمائر می‌توانند در کنار معرف‌های متفاوت تنوع لازم را ایجاد نمایند» (جهانگیری، ۱۳۸۷: ۱۳۶)، در گفت‌وگوی بالا و خطوط متعاقب آن، ما-راوی مشخصاً موضع سلطه خان را نسبت به خود و دیگر مردم روستا نشان می‌دهد. این شکل از نمایش، صورتی خودتنزل‌دهنده است که فرد با احترام به طرف مقابل، خود را کوچک می‌شمارد و هم‌زمان با استفاده از ضمیر دوم‌شخص جمع و به کار بردن صورت جمع فعل برای مخاطب مفرد، او را برتری می‌دهد و به او احترام می‌گذارد. لحن این راوی در طول داستان ثابت باقی می‌ماند. حتی در بخش انتهایی داستان، وقتی ما-راوی صحنه‌ای را گزارش می‌کند که خود و همسرش در آن حضور دارند و صحبتی از خان نیست:

زن ما را گفت: امان بده

ما گفتیم: چی هست؟

زن قرآن را آورد و قسممان داد: امان بده

ما گفتیم: امان

زن دستش را به قرآن زد و گریه کرد. ما گریه زنمان را ندیده بودیم. زن ما شیر بود. زن ما را گریه نبود. زن ما مثل ابرهای بهار، سیلاب از چشم‌هایش می‌آمد، ما را فکر شد. (همان: ۶۷)

از این رو برای مخاطب مسجل می‌شود که در متن داستان با ویژگی سبکی (فردی) مواجه است و ما-راوی همواره از "ما"یی متواضعانه یا مؤدبانه برای اشاره به خود استفاده می‌کند. گذشته از کاربرد مبتنی بر تواضع، سه گونهٔ مشخص از ما-راوی‌های انحصاری در ادبیات کلاسیک فارسی وجود دارند که با صورت‌هایی مشابه قبل یا تغییر یافته به سنت داستان‌نویسی فارسی منتقل شده‌اند؛ این سه نوع جمع عبارت‌اند از:

۱. جمع ملوکانه؛

۲. جمع صوفیانه؛

۳. جمع مؤلفانه.

در سوی دیگر، ما-راوی فراگیر در واقع موقعیتی گفتمانی را پدید می‌آورد که با حضور آن انتظار می‌رود دست‌کم دو سطح روایی در روایت وجود داشته باشد که یکی از آن‌ها شامل راوی+دیگری است. در صورتی که مقصود از "دیگری" فردی بیرون از داستان باشد، موقعیتی ایجاد می‌شود که ژنت آن را جمع آکادمیک^۱ (1972: 248) می‌نامند. در پژوهش حاضر از این گونه با اصطلاح "جمع عالمانه" نام برده خواهد شد. جمع عالمانه زیرمجموعهٔ اصلی گونهٔ ما-راوی فراگیر است که دانش راوی و دسترسی او را به داده‌های داستانی نشان می‌دهد. به بیانی دیگر "دانای کل بودن" او کنش روایتگری را متبادر می‌کند و با ماهیت این شیوه تناسبی تام دارد. از این جمع در اشکال گوناگون استفاده می‌شود که بستر مناسبی برای برخی قالب‌های داستانی پدید می‌آورد. این شیوه از انواع راهبردهای بلاغی است که در ادبیات کلاسیک موارد استفادهٔ گسترده‌ای داشته و راوی عملاً توسط آن در متن مداخله می‌کرده است. راجر فالر^۲ ذیل مفهوم گفتمان با مثالی از متن رمان تریسترام شنیدی آن را از جمله نشانه‌گذاری‌هایی می‌داند که «حاکمی از لحن‌های گوناگون صدای سخن گو هستند» و «به

---

۱. pluriels académique

۲. Roger Fowler

جمعی دلالت می‌کند که نویسنده و خواننده جزو آن‌اند» (۱۴۰۲: ۹۴).

هدف اصلی در پژوهش حاضر نشان دادن تأثیر روایتگری ما-راوی انحصاری و فراگیر، بر عناصر داستانی است. به نظر می‌رسد ماحصل کارکرد ما-راوی فراگیر در متن، ایجاد سطح روایی متفاوت در داستان است زیرا در آن راوی خود را با روایت‌شنو یا مخاطبی خارج از متن جمع می‌بندد. این شیوه که از زمینه گفتاربنیاد به روایت‌های مکتوب وارد شده است، جایگاه راوی را نسبت به انواع دیگر متمایز می‌سازد.

۲. پیشینه پژوهش

نسترن شهبازی و حسین بیات (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با عنوان «ظرفیت‌های زبانی ما-راوی: ملاحظات کاربرد ضمیر اول‌شخص جمع در روایتگری» به بررسی عملکرد بخش‌های مختلف تعریف منطقی ضمیر اول‌شخص جمع در داستان‌پردازی پرداخته‌اند.

مهرداد نغزگوی کهن (۱۳۹۶) در مقاله‌ای با عنوان «شکل‌گیری ضمیر اول و دوم شخص جدید فارسی نو از منظر دستوری‌شدگی» ذیل بخشی با عنوان «شبه‌جمع‌سازی» اشکال چندگانه شبیه‌جمع‌های فارسی را با مثال‌های متنی از ادبیات فارسی توصیف کرده است.

حسین صافی پیرلوجه (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان «تبیین مرزشکنی در داستان‌نویسی نوین فارسی» به بخش‌هایی از یکی از گونه‌های مورد بحث در مقاله حاضر (جمع عالمانه) اشاره کرده و از منظری روایت‌شناختی آن را بررسی کرده است.

همو (۱۳۹۱) در مقاله‌ای با عنوان «روایت‌گردانی در قصه‌های عامیانه و داستان‌نویسی نوین فارسی» به گونه «جمع مؤلفانه» نظر داشته است و از منظر داستانی به مطالعه آن پرداخته است.

نادر جهانگیری در مقاله‌ای (۱۳۷۸) با عنوان «گونه‌های احترام، سلطه و همبستگی در زبان فارسی امروز» بخشی را به کاربرد صورت‌های مختلف جمع قراردادی اختصاص داده و انواع آن را با نمونه‌هایی از زبان گفتاری گزارش کرده است.

از دیگر مطالعات کم‌تعدادی که به صورت جسته‌گریخته به موضوع مدنظر پرداخته‌اند

در طول کار بهره برده شده است اما پژوهشی با هم‌راستایی و تمرکز بر مسئله پژوهش یافت نشد.

۳. روش

با پیش‌فرض روایت‌شناختی و نگاهی مجدد به زیرساخت پدید آمدن برخی از انواع این جمع‌های انحصاری، بدیهی‌انگاری در خصوص مفرد بودن همه‌شان چندان قطعی نیست و شاید بتوان درباره میزان قراردادی بودن جمع در بعضی از این گونه‌ها تجدید نظر کرد. در این راستا می‌توان از رویکردی التقاطی بهره برد تا بتوان در زیرساخت الگوها مذاقه کرد. حوزه جامعه‌شناختی در بررسی زمینه‌های مربوط به جمع ملوکانه به کار می‌آید و حوزه روان‌شناختی نیز کمک می‌کند تا زمینه‌های مربوط به جمع صوفیانه تبیین گردند. تمام نتایج برآیند خوانش مفاهیم مطرح‌شده از منظر کاربردشناسی ضمیر اول‌شخص جمع در زبان فارسی است که در بستر مطالعات روایت‌شناختی بررسی می‌گردند.

در مطالعه تحلیلی^۱ پیش‌رو نمونه‌های متنی از پیکره ادبیات معاصر با محوریت داستان‌گزینش شده‌اند.

۴. چارچوب نظری

در پژوهش پیش‌رو "زمینه" کلیدواژه‌ای است که به ساختمان مطالعه الگو می‌بخشد. از این‌رو، تقسیم‌بندی راجر فالر (۱۳۹۵) مدنظر قرار گرفت. این سه زمینه تا حد قابل‌قبولی مباحث مورد نظر بحث جاری را پوشش می‌دهند:

۱. زمینه گفتاری^۲

۲. زمینه فرهنگی^۳

۳. زمینه ارجاعی^۱

---

1. analytical research

۲. context of utterance

۳. context of culture

زمینه گفتاری: «یعنی موقعیتی که گفتمان درون آن صورت می‌پذیرد. این موقعیت شامل حال و هوا و موقعیت محیطی و شرایط متقابل گویندگان در برابر یکدیگر است که آیا دو نفر در حال گفتگوی رودررو هستند یا سخنرانی در برابر جمع انجام می‌شود، گفتگوی تلفنی است...» (فالر، ۱۳۹۵: ۱۵۵).

ویژگی اشاری بودن ضمیر اول شخص جمع در بُعد یادشده معنا می‌یابد. بنابراین سوگیری شخصیت‌ها و در نظر داشتن مخاطب ذهنی در به کارگیری ضمیر اول شخص جمع، نخستین مؤلفه‌ای است که باید آن را در خوانش‌ها مدنظر قرار داد خصوصاً که کاربرد این ضمیر برای بعضی از انواع مورد بحث نوعی ویژگی تکرارشونده است. «بعضی خصوصیات تکرارشونده قابل شناسایی و نیرومند وجود دارد که می‌توان از طریق آن زمینه‌های خاص گفتار را تحت طبقه‌بندی‌ها یا انواع موقعیتی^۲ روشنی دسته‌بندی کرد. طبقه‌بندی ویژگی‌های تکرار شونده نتیجه قراردادهای اجتماعی‌ای است که مقولات و فعالیت‌های اجتماعی را در دسته‌های با اهمیت‌های خاص خود طبقه‌بندی می‌کنند» (همان: ۱۵۶).

و در انواع مورد بحث نیز هر سه این شکل‌ها در نهایت به یکی از دو سویه تفاخر/فروتنی قراردادهای محاوره‌ای نزدیک می‌شوند. این توضیح به شکلی واضح نشان‌دهنده ارتباط زمینه گفتاری با زمینه فرهنگی است: «منظور از شبکه کامل قراردادهای اجتماعی و اقتصادی، تمام نهادها و ارتباط و موقعیت‌های مأنوسی است که مجموعاً در مقیاس وسیع فرهنگ را می‌سازند، به‌ویژه آنجا که این امور با زمینه سخنی خاص ارتباط دارند و ساختار گفتمانی را که در چارچوب آن‌ها رخ می‌دهد تحت تأثیر قرار می‌دهند» (همان: ۱۵۷).

سومین زمینه به استقلال موضوع سخن اشاره دارد و در فرایند تحلیل‌های این بخش کلیدی است زیرا جمع‌پنداری دو نوع از موارد مورد مطالعه (ملوکانه و صوفیانه) تابع پیش‌انگاشتی ایدئولوژیک است. این زمینه‌های شناختی می‌توانند امکان این تلقی را اثبات

۱. context of reference

۲. situation types

کنند: «این آزادی که معمولاً جابه‌جایی^۱ نامیده می‌شود ظرفیت خاص سخن انسانی است برای ارجاع به چیزها و اموری که در زمان و مکان از زمینه‌ی بلافصل گفتار خارج شده‌اند، در حالی که بانگ حیوانات و سخن اطفال کوچک مرتبط با شرایط حال حاضر گفتار است، ویژگی زبان کاملاً پیشرفته بشر طوری است که می‌تواند به زمینه‌هایی خارج از اینجا و اکنون ارجاع دهد» (همان: ۱۵۸). وقتی دو زمینه ارجاعی و گفتاری «برای نشان دادن فعالیت یا موضوعی در حال حاضر به کار می‌روند با یکدیگر هم‌زمانی دارند» (همان‌جا). بنابراین، در بررسی‌ها ذیل سرفصلی مشترک قرار می‌گیرند. در ادامه تلاش می‌شود انواع ما-راوی‌های انحصاری در سه زمینه طرح‌شده بررسی گردند. این تنوع به نمایش ابعاد موضوع مورد نظر کمک خواهد کرد.

۵. یافته‌ها

۵.۱. جمع ملوکانه

نوعی از کاربرد اول‌شخص جمع قراردادی در محور تفاخر قرار می‌گیرد: «[این نقش ارجاعی به گوینده مفرد] برای «تکریم و اعزاز» خود است ... بسامد وقوع این نوع کاربرد بسیار کم‌تر از نقش اول این ضمیر [کاربرد فروتنانه] بوده است؛ زیرا به لحاظ تاریخی تنها کسانی مجاز به استفاده از آن بوده‌اند که مناصب بسیار بالایی دولتی داشته یا از خانواده‌های اشرافی بوده‌اند: «منزل ما در برجی است که بحکم ما وزیر امور خارجه در زمان حکومت خود در گیلان بنا کرده» (از سفرنامه ناصرالدین‌شاه) (نغزگوی کهن، ۱۴۰۰: ۹۱).

به نظر می‌رسد کاربرد این نوع منحصر به شخص پادشاه نبوده؛ «در قرون متقدم هجری استفاده از شناسه جمع برای ارجاع به خودی که مقام بالا داشته، بسیار عادی بوده است» (همان‌جا). با این حال این کاربرد شخصیت نوعی پادشاه را به ذهن متبادر می‌کند. نوعی بودن "ویژگی‌های کلی" (عبداللهیان، ۱۳۸۱: ۸۶) طبقه پادشاهان را به شخصیت

می‌افزاید اما باعث می‌شود شخصیت مسطح باقی بماند. در ما-راوی ملوکانه «گوینده با متکثر ساختن خود امکان یک رابطه متقابل عادی را منتفی می‌کند» (Siewierska, 2004: 218) و قدرت و سلطه خود را مؤکد می‌سازد.

در زمینه گفتاری و ارجاعی از آنجا که موقعیت شکوه‌مند پادشاه گونه در نظام‌های سیاسی جهان امروز بیش‌تر ماهیتی تشریفاتی و نوستالوژیک به حساب می‌آید و به‌ندرت می‌توان اثری از آن در متون یافت، به تبع شخصیت پادشاه نیز می‌تواند در متن‌های داستانی جدید کارکردی محدودتر از گذشته داشته باشد. به‌طور کلی موقعیت روایتگری پادشاه، به شکلی که تمام و کمال کنش روایی را برعهده بگیرد چندان دیرینه نیست. روایت‌های مربوط به پادشاهان عموماً توسط روایانی پرداخته می‌شد که یا در دربار مشغول بوده‌اند و ماحصل کار آن‌ها به خلق تاریخ یا متن‌هایی از این دست منجر می‌شده، یا این روایت‌ها توسط دیگر مؤلفان به‌صورت خرده‌روایت‌هایی در متن‌ها نقل می‌شده است.

در شکل نوین (به جز قالب تاریخ) رمان‌ها یا داستان‌های تاریخی نیز راهبردهای مشابهی را برای خلق فضاهای درباری و شخص پادشاه در پیش می‌گیرند. اما در اغلب این اشکال پادشاه در وضعیت اول‌شخصی که به‌صورت یکپارچه کنش روایی را برعهده داشته باشد، قرار ندارد. بنابراین زمینه گفتاری ما-روایت ملوکانه فی‌نفسه قالبی غیرمعمول به حساب می‌آید. در این قالب پادشاه روایت شخصی خود را بازتاب می‌دهد و بافت انتقال داده‌ها مشابه گفت‌وگو (رودررو یا نامه‌نگارانه) یا سخنرانی و امثال این وضعیت‌های مألوف نیست. احمد شاملو این موقعیت متناقض را به شیوه‌ای نوآورانه در بافت روایی قرار داده است. داستان روزنامه‌ی سفر میمنت اثر ایالات متفرقه‌ی امریخ (چاپ اول ۱۳۸۴)، سفرنامه‌ای خیالی از پادشاهی قاجاری است که شاملو آن را بر اساس روزنامه خاطرات اعتمادالسلطنه نظیره‌سازی کرده است. پادشاه قاجاری در این اثر برای اشاره به خود همواره از ضمیر اول‌شخص جمع استفاده می‌کند: «امروز شبه بیست و پنجم شهر رمضان المبارک قرار است از دارالعلم برقلی راهی ال‌ای شویم.

^۱. flat

قبل از تقریر آنچه امروز پیش از حرکت رخ داد و سبب کمال انبساط خاطر همایون ما شد لازم می‌بینیم این نکته را مرکوز ذهن تاریخ فرموده باشیم که نفرس اگرچه مرض صعب پُرآزار است همچون مُهر نبوت مشخص بزرگان ایل قاجار است، تا آنجا که به تصدیق فحول علما هر که از ما این مرض ندارد و کیفش کوک است لامحاله نسبش مشکوک است» (۱۳۹۳: ۳۴).

همان‌گونه که از آغاز این داستان‌واره مشخص است، متن با طنزگونگی با توجه به ویژگی‌های مفاخره‌آمیز از دید پادشاه آغاز می‌شود و استفاده از ضمیر اول‌شخص جمع نیز در این قالب، این وجهه را تقویت می‌کند: «سه ساعت به دسته مانده جوانک جعقلقی بی کسب اجازه به حضور انور آمد که اراجیف غریب عرض می‌کرد در باب کنسلیطوسیون و این که رعیت باید عدالتخانه داشته باشد و مبالغی یاوه‌های دیگر. طوری که به کلی سر رفتیم و پاک از کوره در رفتیم. فرمودیم: -خودت هم نمی‌فهمی چه جفنگیات عرض می‌کنی! رعیت اگر اقبال داشت رعیت نمی‌شود. ان هم این رعیتی که ما می‌شناسیم...» (همان: ۷۳)

اما همچنین باید در نظر داشت پردازش شخصیت در بافتی متناسب با انگاشت ذهنی مخاطب بوده است. گزینش قالب سفرنامه، مسئله اول‌شخص‌بودگی پادشاه را در روایت پوشش می‌دهد؛ خصوصاً نمونه‌ای از این موقعیت در سفرنامه‌های ناصرالدین شاه وجود دارد که هم جایگاه شاه را در قامت راوی و هم به‌لحاظ نحوه^۱ متنی به گونه‌ای باورپذیر می‌نمایاند و در سفرنامه خیالی شاملو نیز تکرار می‌شود: «منزل دوم لس قاطسیتی^۲ بود که به زبان گاوبازی "شهر گربه‌ها" باشد. نزدیکی این بلده با بلده^۳ موسوم به کرمان ما را به یاد حماسه^۴ بزرگ ملی خودمان موش و گربه انداخت که عبید زاکانی به نظم آورده [...] در حال امر به اتراق فرمودیم» (همان: ۵۲).

این موقعیت در سفرنامه‌های فرنگ ناصرالدین شاه بنا به تغییر مکان روایت، بستر گفتمان سیاسی و ساختار قدرت را نمایش می‌دهد. کاربرد ضمیر ما از سوی پادشاه گاه به‌روشنی نشان‌دهنده فاصله‌گذاری او میان خود و دیگران است: «امروز عید فرنگی‌ها بود، آن قدر آدم

---

1. syntax

2. Los Gotos City

اینجا بود که حساب نداشت و پدر سوخته‌ها تماشای ما را و ایرانی‌ها را مایل‌تر از باغ وحش بودند...» (ناصرالدین‌شاه، ۱۳۷۷: ۹۲). همان‌طور که مشخص است پادشاه یک کشور می‌تواند در مواجهه با افرادی بیگانه، خود را با مردم کشورش در یک موضع مشترک قرار ندهد. در چنین صورتی مسئله بافت ارجاعی بسیار جالب توجه است. می‌توان برای مرجع ضمیر جمع ملوکانه سه حالت را متصور شد:

۱. راهی برای ایجاد تمایز میان خود و دیگری که ویژگی ماهوی ضمیر اول‌شخص جمع است؛
۲. اشاره به خود و دستگاه سلطنت که در این حال پادشاه خود را با مقوله‌هایی غیرانسانی جمع بسته است؛

۳. اشاره به خود + خداوند.

با گذر از حالت نخست، در دو حالت بعدی وضعیت سایر اعضا و شکل جمعی که در نهایت حاصل می‌شود، قابل اعتنا به نظر می‌رسد. به‌خصوص رد حالت سوم که مفهومی کاملاً غیرمادی در ساخت احتمالی جمع مورد نظر دخیل است. در این مورد، مفهوم "سایه خداوند" مفهومی مهم به حساب می‌آید که می‌تواند صورتی برآمده از عبارت "کی‌چهر از ایزدان" برگرفته از کتیبه‌های رسمی دوران ساسانیان باشد. در حالی که از واژه "چهر" معنای "نژاد" (در مقابل معنای "صورت و ظاهر") افاده گردد، میان مقوله چهر و فرّه ارتباطی مستقیم وجود خواهد داشت و دارنده اولی از دومی نیز بهره‌مند خواهد بود. «از آنجا که در دوره بعد از اسلام تصویر خداوند جایز نبود، عبارت "ظَلَّ اللهُ فِي الْأَرْضِ" جایگزین نقشی شد که پادشاه را بصورت دریافت‌کننده فرّ خدایان تجسم می‌کرد» (سودآور، ۱۳۸۳: ۵۲)؛ در این موقعیت «پادشاه را تفویض مسئولیت از جانب ایزدان بود» (همان: ۵۳). بدین ترتیب دست‌کم در فرهنگ ایرانی می‌توان جایگاهی را که پادشاه برای خود تجسم می‌کند، مشابه "نمایندگی کردن" در نظر گرفت.

از سوی دیگر جوزف کمبل^۱ (۱۳۹۶) کوشیده است با طرح کردن شکل تفکر اسطوره‌ای در ذهن انسان، موجودیت مفهوم تجریدی خداوند را در ذهن انسان روشن کند. در این دیدگاه

1. Joseph Campbell

متحدشدن با خداوند نه تنها میسر است بلکه چیزی خارج از عبارت «آن تو هستی»^۱ نیست؛ در این آموزه می‌توان و باید آن (خداوند) را در خود یافت (۱۳۹۶: ۶۶) اما در کنار این شکل کمالی یا نهایی، می‌توان مفاهیمی با سلسله‌مراتب پایین‌تر مانند رب‌النوع‌ها را دید که نماینده، مظهر یا عضوی از کارکنان خداوند هستند (همان: ۵۶). در این حالت‌ها نیز شخصیت‌هایی غیرمادی کنش‌های انسانی را برعهده دارند و انسان می‌تواند عضوی از گروه آن‌ها شناخته شود. با این فرض پادشاه نیز می‌تواند به‌عنوان «نیروی کنشگر خداوند» واسطه‌ای میان او و سایر انسان‌ها به حساب بیاید و در موضع‌گزینی با توجه به جایگاهی که برای او تصور می‌شد، به سوی الهی میل داشته باشد. با این پیش‌فرض در بافت تفکر خداآورد، کاربرد ضمیر اول‌شخص جمع ژرف‌ساختی غیرقراردادی خواهد داشت؛ زیرا جمع موجود حاصل قاعده «من+دیگری» خواهد بود. و مقصود از «دیگری» در این الگو وجودی ماورایی و غیرقابل دسترس یعنی خداوند است.

از جنبه‌ای دیگر در زمینه فرهنگی جایگاه پادشاه با اختلاف بسیار از مردم در نظر گرفته می‌شده است و قرار گرفتن پادشاه در موقعیت اول‌شخص روایتگر به خودی خود، نافی آن دسته ویژگی‌های قالبی است که از شخصیت وی در اذهان وجود دارد. «در رژیم سلطنتی فره‌مند، شاه خود را سایه خدا می‌دانست و همه مردم زیر سایه او، این موجود نامتناهی اساطیری، بودند» (اخوت، ۱۴۰۰: ۲۴) از همین رو نسبت دادن برخی عملکردها به چنین شخصیتی از اساس ناممکن به نظر می‌رسد خصوصاً وقتی قصد داشته باشد در مورد مسائل شخصی سخن بگوید.

به پشتوانه دلایلی این‌چنینی که برآمده از نظام یادآیندها^۲ در ذهن مخاطب شکل بسته‌اند، وقتی شخصیت پادشاه از زمینه تاریخی بیرون بیاید و در فضای غیرتاریخی و نامتناسب با بستر زمانی خود در داستانی ظاهر شود، کارکرد شخصیت او به سمت نوعی بودن و نظیره‌سازی پیش می‌رود. به تبع این شخصیت نوعی با ویژگی‌هایی در متن شاخص خواهد شد

1. tat tuam asi

۲. script

و یکی از مهم‌ترین ویژگی‌ها، کاربرد اول‌شخص جمع برای او است که در واقع از دید مخاطب یکی از اصلی‌ترین ویژگی‌های سبکی سخن گفتن او به حساب می‌آید: «میدانی نبود که مجسمه‌ای نداشت. مجسمه‌ی مردی تنها، شاید تنهاترین مرد دنیا که خودش را "ما" می‌گفت و از به کار بردن ضمیر متکلم "من" پرهیز می‌کرد» (بهمن‌بیگی، ۱۳۸۹: ۲۸۰).

۲.۵. جمع صوفیانه

کاربرد ضمائر در متون عرفانی بسیار گسترده است؛ تا جایی که آن را "وجه غالب" این قسم متون در نظر می‌گیرند (شفیعی‌کدکنی، ۱۳۹۲: ۲۹۵). گاه این گستردگی باعث می‌شود برخی از بهره‌گیری‌ها تابع ویژگی سبکی مشمول عادت‌شدگی^۱ شوند. به‌خصوص که ویژگی‌های زبان صوفیه یعنی «معناهای ضمنی، مجازها، تمثیل‌ها و نمادها» (احمدی، ۱۳۹۵: ۱۱۹) با کاربردهای روایی ضمیر تناسبی تام دارد. یکی از این کاربردهای مهم و دلالتی تغییر حالت اول‌شخص مفرد به اول‌شخص جمع است که در مواردی مشخص می‌تواند بدون توضیحی مازاد، موقعیت‌های مورد نظر گوینده را بیان کند؛ مقصود از ما-راوی صوفیانه زمانی است که صوفی در مقام "جمع" از ضمیر "ما" استفاده می‌کند.

تشخیص کاربرد این گونه در متن گفته‌های صوفی، به‌تنهایی گویای مقام سیر و سلوک آن‌ها نیست؛ زیرا ممکن است ضمیر جمع به دلایل مختلفی که پیش‌تر به آن‌ها اشاره شد، در متن به کار رفته باشد. بنابراین برای تمایز این گونه با اشکال دیگر استفاده از ضمیر اول‌شخص جمع به جای اول‌شخص مفرد، باید مجموعه‌ای از داده‌ها درباره‌ی شخصیت موردنظر را مفروض داشت و این کاربرد را در راستای داده‌های ذکرشده، از گونه‌ی "جمع صوفیانه" به حساب آورد. مقصود از داده‌ها، ویژگی‌های ماهوی یک صوفی در مقام جمع است تا بتوان با هم‌خوانی دادن موقعیت صوفی و شاخصه‌های مقام جمع، او را در این مقام در نظر گرفت و جمع به کاررفته از سوی او را در زمره جمع‌های صوفیانه قرار داد.

در مورد زمینه گفتاری و ارجاعی، این شکل ما-راوی نیز مانند جمع ملوکانه در

۱. habitualization

داستان‌نویسی نوین کاربردی نادر دارد. یکی از مهم‌ترین کاربردهای این شکل جمع در افزودن ویژگی به شخصیت داستانی و فضاسازی داستان‌ها نمود می‌یابد. بدین طریق حتی وقتی ما-راوی به شکلی یک‌پارچه در نقش روایتگر قرار ندارد، بخشی از ویژگی‌های فضای عرفانی را به داستان می‌افزاید. هوشنگ گلشیری در پرداخت داستان «خانه‌روشنان» از همین ویژگی‌ها بهره برده است و داستان را با این جملات به پایان می‌رساند: «در ماست کاتب شاید یا در سایه‌روشن‌های میان آن کلام که بر سر دست داشت. آنجا، بر کاغذهای زرد شده روی میز خواناست این: ما هم رفتیم، نعش‌مان را هم بردیم. زیرسیگاری را ندیدیم کدام دست بر کاغذها گذاشت وقتی کاتب رو به دیوار می‌آمد لبخند به لب و رقصان، انگار بگوید انا الحق یا انا كلمة الحق» (۱۳۸۲: ۴۳۱).

پایان‌بندی داستان «خانه‌روشنان» نشانه‌گذاری‌های متعددی به فضای ماورایی-عرفانی دارد اعم از تصویرسازی ناپدید شدن کاتب با تبادر سماع و عبارت‌های شطح‌گونه، مفهوم فنا، اشاره وحدت کاتب با کلام و جمله کلیدی «ما هم رفتیم، نعش‌مان را هم بردیم» که کاتب در آن برای اشاره به خود، از ضمیر اول‌شخص جمع استفاده می‌کند.

در اشاره خرده‌روایت‌گونه «خانه‌روشنان» یا کلان‌روایت‌ها در داستان‌هایی با اشاره‌های گسترده‌تر به ما-راوی صوفیانه مسئله مهم روایت‌مندی^۱ ضمیر "ما" است که در قالب یادآیندی تأثیرگذار، داستانی ناگفته را درباره مسیر طی شده سالک به صورت تلویحی بیان می‌کنند. قهرمان این داستان پس از پشت سر نهادن مسیری طولانی و وادی‌های مختلف، بالاخره به نقطه‌ای دست می‌یابد که می‌تواند خود را در مقام جمع با خداوند، "ما" بنامد. با فرض نمایندگی پادشاه در جمع ملوکانه، این دو شکل شباهت‌هایی از لحاظ "دیگری" درون‌گروهی دارند. اما ارتباط **من+دیگری** در این دو شکل بسیار متفاوت است. ما-راوی صوفیانه در بافت قراردادی و کاربردی انحصاری که به آن اشاره شد می‌تواند به دو شیوه اتکای ارجاعی جمع داشته باشد:

---

۱. narrativity

۱. نشانه‌ای برای گذشتن از نفس؛

۲. بیانگر مقام جمع.

در وضعیت اول مشابه شکل عمومی «ما به جای من نوعی کاربرد متواضعانه به‌شمار می‌رود» (لازار، ۱۳۹۳: ۱۳۰) که در آن گوینده با جای‌گزینی صورت جمع به جای مفرد از اشاره مستقیم به خود خودداری می‌کند. در این صورت، کاربرد اول‌شخص جمع پیرو قراردادهای محاوره در خدمت اصول پایه‌ای وادی عرفان عمل کرده است و می‌توان آن را معادل سایر عبارت‌های خودتنزل‌دهنده مثل کاربرد واژه «بنده» در نظر گرفت؛ برای نمونه این جمله مولانا در فیه‌مافیه: «این کار بنده نیست و بنده آن را هرگز نتوان کردن [...]» (۱۳۹۸: ۱۹۹). یا کاربرد واژه «ایشان» در اسرارالتوحید: «بدانک شیخ ما، قدس الله روحه العزیز، هرگز خویش را "من" و "ما" نگفته است. هر کجا ذکر خویش کرده گفته است: "ایشان، چنین گفته‌اند و چنین کرده‌اند"» (۱۳۹۳: ۱۵).

اما در وضعیت دوم، همان‌طور که پیش‌تر نیز اشاره شد معنایابی فرابندی مشابه جمع ملوکانه را طی می‌کند. در این وضعیت می‌توان با اطمینان بیش‌تری سخن گفت زیرا برخی نظریه‌های روان‌شناختی نیز امکان وجود وضعیت استعلاگونه^۱ را تأیید می‌کنند. آبراهام مزلو^۲ (۱۳۹۸) در مطالعات خود مختصات موقعیت مشابه مقام «جمع» را ذیل عنوان «تجربه‌های اوج» بیان کرده است و به ظرفیت‌های همبستگی برای انسان پرداخته است. عبارت «تجربه‌های اوج» دربردارنده طیف وسیعی از آزمودن مفاهیمی استعلایی مانند اشراق، الهام، خلسه، وجد و مواردی از این دست می‌شود. مزلو در کتاب ادیان، ارزش‌ها و تجربه‌های اوج، نتایج مطالعه‌ای را گزارش می‌کند که در آن ممکن است «تجربه‌های اوج» فارغ از گرایش‌های عقیدتی افراد، در زندگی آن‌ها رخ دهد. یکی از اساسی‌ترین مسائل قابل تأمل در تئوری مزلو ادعایی است که او در مورد فراگیری این تجربه در اشخاص دارد و در آن افراد را بر همین مبنای دو طیف اوج‌گرا و غیراوج‌گرا تقسیم می‌کند. از دیدگاه مزلو افراد غیراوج‌گرا ساختار شخصیتی

۱. transcendence

۲. Abraham Maslow

فوق‌العاده منطقی، عقلانی، علم‌گرای افراطی، مادی‌گرا یا مکانیستی دارند (مزلو، ۱۳۹۸: ۴۶-۴۷). او با استفاده از پیش‌انگاشت‌های رایج در شناخت انسان که روان‌شناسی نسل سوم آن‌ها را بنیاد خود قرار داده است، تجربه‌های اوج را طبیعی و قابل مطالعه معرفی می‌کند و آن را در ارتباط مستقیم با رخ داده‌های دینی در نظر می‌گیرد. «در عمل هر چیزی که در تجربه‌های اوج رخ می‌دهد، هر چند منشاء طبیعی داشته باشد، می‌تواند ذیل عناوین روی داده‌های دینی یا تجربه‌های دینی فهرست شود، یا در واقع در گذشته صرفاً تجربه‌ای دینی تلقی شده است» (همان: ۹۱)؛ سپس در پیوست نخست کتاب، ۲۵ ویژگی مرتبط با تجربه‌های اوج را برمی‌شمارد و در ذیل این موارد، توضیحاتی در خصوص هر یک بیان می‌کند. به‌طور کلی می‌توان این ویژگی‌ها را به دو بخش تقسیم کرد:

۱. خصیصه‌های تجربه اوج؛

۲. حالت‌های تجربه‌گران اوج.

قرابت ایده تجربه‌های اوج که مزلو از آن سخن می‌گوید با ویژگی‌هایی که صوفیه خصوصاً در مقام فنا گزارش کرده‌اند، مطابقت این دو را ممکن و منطقی به نظر می‌رساند. طبیعی شمردن تجربه‌های اوج، سرچشمه دین‌محورانه و شباهت‌های متبلور در گفتار صوفیان تجربه‌گر مقام فنا با ۲۵ ویژگی مدنظر مزلو این مقام را به‌عنوان شکلی از تجربه‌های اوج باورپذیر می‌نمایاند. در نتیجه با استناد به تئوری مزلو، صوفی (=تجربه‌گر) در وضعیت ذکرشده به‌شکلی واقعی تجربه‌ای را پشت سر می‌نهد که او را از حالت "من" به حالت "من+دیگری" (خداوند) بدل می‌کند. بدین ترتیب در این فرایند نخستین شرط صوری برای قرار گرفتن در دامنه روایت جمعی حاصل می‌شود مشابه آنچه صوفی می‌تواند در ما-راوی صوفیانه بیانگر آن باشد.

از سوی دیگر در زمینه فرهنگی، می‌توان به مختصات مقام جمع پرداخت. بنابر آنچه گفته شد بر اساس اعتقاد عرفا برای رسیدن به وحدت باید از خود فانی شد. با وجود اختلاف نظر در مورد جزئیات سیر و سلوک، به‌طور کلی همه در این باره هم‌نظرند که صوفی برای دستیابی به مقام "فنا" لاجرم باید از چند مرحله گذر کند و مقام "جمع" از جمله مقام‌هایی که در مسیر سلوک صوفی قرار دارد. در دیدگاه عرفا تعاریف متعددی از مفهوم این اصطلاح دیده

می‌شود که مخرج مشترک این تعاریف مربوط به منشاء ایجاد مقام جمع است؛ این مقام از قبیل خداوند به سالک اعطاء می‌شود (قشیری، ۱۳۹۱: ۱۶۹؛ هجویری، ۱۳۹۳: ۲۸۰).

بنابراین در تفکر اهل صوفیه، سالک در این مرحله مورد عنایت خداوند قرار می‌گیرد و موقعیت او نزد خداوند منحصر به فرد خواهد بود. از چنین دیدگاهی می‌توان نتیجه گرفت گرچه رفتار سالک همواره تحت آموزه‌هایی است که به فروتنی توصیه می‌کنند، اما او با گزینش ضمیر اول‌شخص جمع می‌تواند علاوه بر اظهار تواضع، میان خود و دیگران تمایز قائل شود زیرا در موضعی مشترک با خداوند قرار گرفته است. در این موضع مشترک که «تعلق به روح دارد» (کاشانی، ۱۳۸۹: ۹۱) سالک «در سرّ گوید و به دل سماع می‌کند» (قشیری، ۱۳۹۱: ۱۶۹).

۵.۳. جمع مؤلفانه

راوی این جمع را مای ویرایشگر^۱ نیز می‌نامند. این جمع در متون تعلیمی بسیار کاربرد داشته است و صورتی فروتنانه دارد: «کاربرد ضمیر اول‌شخص جمع فی‌نفسه منزلت‌گوینده را پایین نمی‌آورد بلکه روشی است برای نشان دادن احترام که در آن گوینده خود را کوچک نمی‌شمارد بلکه به یک جمع تسری می‌دهد. شاید به همین دلیل باشد که طبقات تحصیل کرده هم از آن به‌طور فراگیر استفاده می‌کنند و آن را به صورت‌هایی چون "بنده" به‌عنوان ضمیر جایگزین برای "من" ترجیح می‌دهند» (بی‌من، ۱۴۰۰: ۲۰۶).

در متون داستانی وقتی راوی با ضمیر اول‌شخص جمع به ویژگی مؤلف‌بودگی خود اشاره می‌کند، جمع مؤلفانه پدید می‌آید. چنین کاربردی «به جای این که نشانه‌ای از فروتنی به نظر برسد، بیشتر به‌عنوان [شکلی] رسمی، قدیمی و حتی پرآوازه تلقی می‌شود» (Siewierska, 2004: 219). با اتکا به همین ظرفیت، هوشنگ گلشیری در داستان معصوم پنجم (چاپ اول ۱۳۵۸) از این ما-راوی بهره گرفته است. در داستان حدیث مرده بر دار کردن آن سوار که خواهد آمد، خواجه ابوالمجد محمدبن علی بن ابوالقاسم وراق دبیر، درواقع کاتب یکی از

---

۱. editorial we

امیران است و ماجرای تصویر و اعتقاد مردم به زنده بودن و نجات‌دهنگی او را نقل می‌کند: «اما راقم این دور پوست‌باز کرده و به شرح خواهد گفت، چه سکه سخن بوالمجد یا بوالفضلی بدان طرز و تکلف، و آن ایجاز و صناعت، و آن همه تلمیحات و ملامعات هیچ عاقلی نخرد. و این طرز که ما خواهیم نهاد به ضرورت احتمال ابنای زمانه است، گو که راوی این دور ما باشیم یا نه. و از پس ما راویان هر دور خود دانند که این حدیث چگونه بایست گزارد و هر قصه به چه طرز بایست نوشت. پس ابتدا کنیم به وصف آن نقش و آن گاه بر سر قصه خواهیم شد. و او بهترین است به جمال و جلال و نطق» (۱۳۹۹: ۵).

در زمینه گفتاری و ارجاعی باید در نظر داشت که مؤلف در متن برخوردار از این ضمیر با ائکا به بخش اول‌شخص بودگی "ما" حضور خود را مؤکد می‌کند و در عین حال با ائکا به بعد جمعی این ضمیر «تمایلیش را به برداشتن توجه از خود نشان می‌دهد» (Siewierska, 2004: 218). این جمع در متون علمی نوین نیز به کار می‌رود. این راوی در محور طیفی اول‌شخص‌های تجربه‌گر^۱-روایتگر^۲، جایگاهی نزدیک به تجربه‌گر را تصاحب می‌کند که بیش‌تر قالبی "شخصیت‌محور" دارد. به همین اعتبار در شیوه روایت معصوم پنجم که شیری آن را "داستان مقاله" (۱۳۹۸: ۹۷) می‌نامد، راوی به‌واسطه دسترسی به منابع و مشاهده‌گر بودن، با شخصیتی درون‌روی داد علاوه بر نقل رخ‌دادها، آن‌ها را تحلیل می‌کند. محمدرضا کاتب در رمان هیس (چاپ اول ۱۳۶۹) نیز شکلی از ما-راوی مؤلف را همراه با تمهیداتی فرا-داستانی به کار گرفته است: «بعضی از موارد را به دلیل آن که گفتگوی زیر چیزی اضافی است و هیچ ربطی به داستان ندارد و به دلیل آن که قادر به حذف آن نمی‌باشیم این بخش را در صفحه‌های نقطه چین قرار دادیم تا در صورت نظر مساعد شما توسط خود شما از کتاب جدا شود» (۱۳۹۶: ۲۵).

در باب زمینه فرهنگی همان‌گونه که اشاره شد کاربرد ضمیر اول‌شخص جمع به‌عنوان ما-راوی مؤلفانه مشابه کارکردی است که در متون با جنبه‌های علمی یا شبه‌علمی دیده

۱. experiencing I

۲. narrating I

می‌شود. این جمع‌ها، می‌توانند علاوه بر توجه‌زدایی از شخص مؤلف، نشان‌دهنده پیروی از نظامی به‌خصوص یا "کاری گروهی" (Herre and Langenhove, 1999: 107) باشند. این نظام می‌تواند به بستر ایدئولوژیک، پیشه یا سایر مواردی این‌چنینی بازگردد که مؤلف خود را بخشی از آن یا در ادامه آن می‌بیند و اطلاق ضمیر ما از سوی نشان‌دهنده این تعلق است. این جمع نیز ماهیتی فروتنانه دارد (Helmbrecht, 2004: 254).

بنابراین، همان‌گونه که در ادبیات تعلیمی حضور این "ما" مشخصاً در کسوت راوی/راقم/کاتب یا موقعیتی مشابه دیده می‌شود، امروزه نیز در ادبیات داستانی، هر چند به صورت محدود، از آن استفاده می‌شود؛ خصوصاً که برآیند کاربرد آن لحن خاصی به داستان اضافه می‌کند و می‌تواند یکی از ویژگی‌های سبکی شخصیت راوی و به تبع روایت قلمداد شود؛ همان‌گونه که در داستان معصوم پنجم نشان داده شد. همان‌گونه که اشاره شد کاربرد عمده آن در نوشته‌های علمی است؛ در این حالت اگر نوشته به‌واقع توسط گروهی از مؤلفان تدوین شده باشد، بازنمایی صریح گروه نویسندگان توسط ضمیر اول‌شخص جمع شکلی معهود دارد؛ این «ما»ی انحصاری زمانی کاربرد می‌یابد که نویسندگان بخواهند به لحاظ گفتمانی بر جایگاه شخصی خود [و نقش یاری‌گرانه خود] در کمک به سایر اعضای جامعه تأکید کنند» (Kuhi et al, 2012: 36) در غیر این صورت، می‌توان برای آن پیش‌فرض‌هایی را مفروض داشت که پیش‌تر به آن‌ها اشاره شد.

۵. ۴. جمع عالمانه

"ما"ی فراگیر در دسته نشانگرهای گفتمانی قرار می‌گیرد که توسط دو عنصر دیگر در طول روایت تقویت می‌شود. مسئله ارتباط راوی با روایت‌شکو ذیل مقوله مرزشکنی^۱ (=اتصال کوتاه) قابل بررسی دقیق‌تر است. ژنت مرزشکنی را به این صورت تعریف می‌کند: «هنگامی که نویسنده (یا خواننده اثر) خود را وارد ماجرای داستان می‌کنند یا زمانی که یکی از شخصیت‌ها به جهان برون‌داستانی نویسنده یا خواننده وارد می‌شود، بدون شک این دست مداخله‌ها مرز

۱. metalepsis

میان سطوح داستان را بر هم می‌ریزند» (88: 1988).

ما-راوی عالمانه نیز در قالب مرزشکنی روایی در واقع سطوح روایی را بر هم می‌زند و در اغلب موارد با ایجاد درنگ در روایت، توضیحی به آن می‌افزاید. این ما-راوی در پی سایر عناصر وام‌گرفته از زبان نقالی و داستان‌های شفاهی، در داستان‌های اولیه کاربردی‌تر از داستان‌های متأخر دیده می‌شود و گاه این شیوه با اول‌شخص مفرد تلفیق می‌شود.

ژنت این تکنیک‌پردازی را "شبه-داستان" می‌نامد. در واقع کاربرد این تکنیک برای اول‌شخص دستوری شکلی تناقض‌گونه دارد؛ مگر این‌که ژانر داستان فرا-روایت یا به گفته ژنت شبه‌داستان در نظر گرفته شود. در این حالت واقعی‌نمایی داستان در گرو ادعای راوی-قهرمان است. ادعایی که در آن رخداد داستانی تجربه او گذشته است و هم‌اکنون او با علم بر جزئیات روی داد، در حال نقل آن است؛ در چنین حالتی نیز راوی بودن او بر شخصیت‌بودگی تقدّم می‌یابد. نمونه روایی زیر نمونه‌ای از روایت‌های اول‌شخص به صورت ذکر شده برگرفته از سلسله‌نوشته‌های علی‌اکبر دهخدا با عنوان چرندپرند (نخستین انتشار ۱۲۸۶) است: «[...] آن وقت نَم فوراً سماور را آتش می‌کرد، آبِ غلیان را هم می‌ریخت می‌نشست با آن‌ها درد دل کردن. مقصود از این کار دو چیز بود: یکی خوشگذرانی، دیگری آن بستن به مالِ خدایا مرز بابام که شلوارش دوتا نشود. حالا درد دل‌ها چه بود بماند. یار باقی صحبت باقی. **به آنجا هم شاید برسیم**» (۱۳۹۵: ۱۵۹).

در برخی متن‌ها مانند متن فوق، ویژگی‌هایی از ما-راوی مؤلفانه و ما-راوی عالمانه هم‌زمان دیده می‌شود که گاه تشخیص را دشوار می‌کند اما باید توجه داشت میان دو ما-راوی مؤلفانه و ما-راوی عالمانه تفاوت‌هایی موجود دارد؛ علاوه بر تمایز در منحصر یا شامل بودن ضمیر "ما"، تفاوت دیگر ما-راوی مؤلفانه با ما-راوی عالمانه در دیدگاه روایی راوی و نقش او است. ما-راوی مؤلفانه روایتی به مراتب شخصی‌شده‌تر از ما-راوی عالمانه است. ما-راوی مؤلف معمولاً خود شخصیتی در داستان است که از دیدگاهی مشخص مشرف به رخدادها است. این دیدگاه برای او محدودیت‌هایی به دنبال دارد؛ در مقابل ما-راوی عالم با آگاهی تام از جزئیات روی دادهای داستان، به روایت آن‌ها می‌پردازد. در حالی که ما-راوی مؤلف در

بازنمایی داورى‌ها همواره قیدهایی از احتمال را ذکر می‌کند ما-راوی عالم قطعی‌ترین نظرها را در خصوص هر آن‌چه در جریان است، در اختیار مخاطب قرار می‌دهد. در حالت عمومی شکل‌های معمول این سطوح روایی با یک‌دیگر تداخل ندارند و قابل تشخیص هستند اما همان‌طور که اشاره شد در برخی از داستان‌ها سطوح روایی در هم می‌آمیزند و وضعیت بین‌بین را پدید می‌آورند. در اغلب روایت‌های برخوردار از ما-راوی فراگیر، جمع عالمانه در گزاره‌های قالبی نمود می‌یابد:

برخی از این گزاره‌ها در دسته‌بندی نقش‌گرا می‌توانند کارکردهای جهت‌گیرانه داشته باشند مثل عبارات توصیفی، و برخی دیگر می‌توانند پیش‌برنده داستان باشند مثل عبارات قیدی. همان‌طور که اشاره شد اضافه شدن بعضی از این گزاره‌ها مشخصاً توسط قصه‌گو/نقال به فراخور فضای قصه‌گویی شکل گرفته و بعد به صورت کتبی قصه‌ها افزوده شده است. این عمل که "روایت‌گردانی" (صافی، ۱۳۹۱: ۸۱) نامیده می‌شود، با همراهی برخی گزاره‌های قالبی، نقش واسطه‌ای خود در متن را نمایش می‌دهند؛ مثلاً وقتی داستانی با عبارت «اما راویان اخبار و ناقلان آثار چنین روایت کرده‌اند که ...» آغاز می‌شود مشخصاً راوی نشان می‌دهد در حال نقل روایتی است که از جایی دیگر شنیده یا خوانده است. در متن‌های ضبط‌شده از مَشْدی گلین خانم نمونه‌هایی از این گزاره‌های قالبی در قصه‌ها دیده می‌شوند که بخشی در میانه‌های داستان قرار دارند:

- آمدیم سر باغبون ... (۱۳۹۹: ۲۳۵)

- حالا آمدیم سر این‌ها ... (همان: ۲۷۳)

- این اینجا تمام شد، بریم سر خونه شاه ... (همان: ۴۶۲)

و بخشی در انتهای قصه قرار گرفته‌اند:

- رفتیم بالا آرد بود، آمدیم پایین خمیر بود، حکایت ما همین بود (همان: ۱۰۳)

- رفتیم بالا آرد بود، آمدیم پایین خمیر بود، سرگذشت ما همین بود (همان: ۱۶۴)

- رفتیم بالا ماست بود، آمدیم پایین ماست بود، قصه ما راست بود. رفتیم بالا دوغ بود، آمدیم

پایین ماست بود، قصه ما راست بود (همان: ۳۰۸)

- قصه ما به سر رسید، کلاغه به خونش نرسید (همان: ۴۷۱).

مجموعه فوق که در اصطلاح روایت‌شناسی اسکاژ^۱ نامیده می‌شود، تکنیکی است که در داستان‌نویسی نو تلاش می‌کند فرمی فی‌البداهه را به شکلی باورپذیر بازسازی کند. بنابراین طی فرایند انتقال، راوی می‌تواند به صورت ما-راوی عالمانه بازتاب داده شود. اطلاق صفت "عالمانه" به محیط بودن راوی بر تمام روایت اشاره دارد. با وجود معنای مستتر در گزاره‌های قالبی مشمول ما-راوی فراگیر که نشان‌دهنده پی‌گیری فرایندهای جاری به شکل فعالیتی مشترک در روایت است، موضع مشترک راوی و روایت‌شنو مربوط به دیدگاه روایی نیست زیرا در عمل میزان دسترسی روایت‌شنو و راوی ناهم‌سطح است در حالی که "ما" خطاب قرار دادن روایت‌شنو توسط راوی در ظاهر ادعایی دیگر را در سطح زبانی مطرح می‌کند. در واقع "من" گوینده در ما-راوی فراگیر جایگاه دانای کل را در اختیار دارد و پیش‌روی او با روایت‌شنو در سطح خوانش داستان قراردادی است.

همان‌گونه که اشاره شد این ما-راوی که بیش‌تر در داستان‌های متقدم فارسی دیده می‌شود، در مواردی که مقصود نویسنده بازسازی شیوه قصه‌گویی به جای داستان‌پردازی است کاربرد دارد (این شیوه می‌تواند تکنیکی نوین در صورت‌بخشی به داستان باشد). برای نمونه صادق هدایت در داستان «آب زندگی» (چاپ اول، ۱۳۴۲) چنین موقعیتی را شبیه‌سازی کرده است. داستان با گزاره قالبی «یکی بود یکی نبود غیر از خدا هیچ‌کس نبود» (۱۳۴۲: ۱۰۳) آغاز می‌شود و با کاربرد دیگر گزاره‌ها، از جمله جمع فراگیر ادامه می‌یابد: «حسینی را اینجا داشته باشیم ببینیم چه به سر برادر کچلش حسینی آمد» (همان: ۱۱۰)؛ «حسینی را اینجا داشته باشیم ببینیم چه به سر احمدک آمد» (همان: ۱۱۵) و با گزاره «قصه ما بسر رسید/ کلاغه به خونه‌اش نرسید» (همان: ۱۳۱) پایان می‌یابد. این گزاره‌های قالبی میان-داستانی در زمره مرزشکنی قالبی قرار می‌گیرند: «[می‌توان این گزاره‌ها را] شامل تداخل‌هایی دانست که در قصه‌پردازی سنتی برای رفت و برگشت بین داستان و گفتمان به کار گرفته می‌شود [...] این چنین که

گویی روایتگری هم‌زمان با جریان داستان در حال پیش‌روی است و می‌توان توقف داستان را با پی‌گیری گفتمان جبران کرد» (Genette, 1980: 235).

در نهایت می‌توان گفت هم‌راستا با فاصله گرفتن از سنت نقالی و قصه‌پردازی شفاهی، فاصله گرفتن از این شیوه در کنار سایر تکنیک‌های برگرفته از سنت قصه‌گویی در داستان‌های معمول فارسی نشانه‌ای است برای گذر از داستان‌پردازی سنتی به داستان‌نویسی مدرن (ر.ک. گلشیری، ۱۳۸۸: ۳۰۷-۳۳۳). به همین صورت مرزشکنی‌ها نیز از صورت قالبی به صورت بلاغی میل می‌کنند. در مرزشکنی‌های بلاغی «جریان گفتمان روایی به بهانه‌ی ارائه‌ی توضیحی درباره‌ی پیش‌گفته‌های راوی گسسته می‌شود تا در حدفاصل این گسل، توجه روایت‌شنو به بخشی از روایت‌ناشده‌ها جلب شود» (صافی، ۱۳۹۴: ۳۲). کاربرد این شکل از مرزشکنی با حضور ما-راوی عالمانه در برخی داستان‌های جدید دیده می‌شود. پدram رضایی‌زاده در داستان «در خیابان برف می‌بارد یا وقتی آسمان ابری است، اگر در خیابان برف نبارد پس کجا؟...» (۱۳۸۶) از چنین ارتباطی استفاده کرده است: «کلاغی در خیابان می‌خواند (به اندازه‌ی کافی در این سال‌ها از کلاغ‌ها **خولنده‌ایم** و آنها را بدل از چیزهای زیادی فرض کرده‌ایم، پس لطفاً فقط این یک بار را بی‌تفاوت از کنارش بگذرید و به کلاغ بودنش احترام بگذارید و تنها صدایش را بشنوید) (۱۳۸۶: ۶۰).

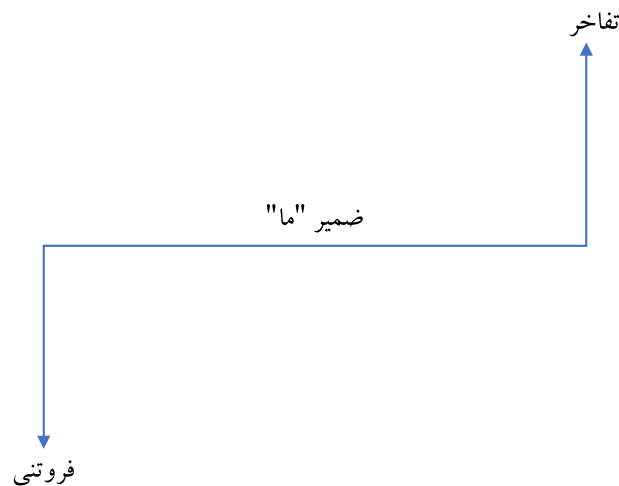
همان‌طور که دیده می‌شود، شیوه‌ی خطابی نیز در متن بالا وجود دارد که پایه‌ای برای ایجاد مرزشکنی خطابی^۱ (صافی، ۱۳۹۴: ۲۴) است. این شیوه علاوه بر این که در نمونه‌های کاربرد ما-راوی عالمانه‌ی جدید دیده می‌شود، به‌تنهایی نیز در روایت‌های دوم‌شخص کاربرد یافته است.

۶. نتیجه‌گیری

ما-روایت شبه‌جمعی، به روایتی اطلاق می‌شود که راوی به‌صورت ظاهری ضمیر اول‌شخص جمع است اما در واقع این ضمیر در مرجع‌یابی به اول‌شخصی مفرد تعلق می‌یابد. قواعد

1. addressive metalepsis

متفاوتی این کاربرد را میسر می‌سازند که در زیرساخت خود به دو منظور تقسیم می‌شوند: کاربرد برای تفاخر و کاربرد برای فروتنی.

از سوی دیگر ضمیر "ما" به جهت اتکای درونی یا بیرونی به عنصر "دیگری" مستتر در خود، می‌تواند دو صورت داشته باشد: انحصاری و فراگیر. صورت‌های انحصاری ما-روایت، شبه-جمع‌های معطوف به متن هستند که شخصیت راوی در آن‌ها خود را به تنهایی "ما" می‌نامد. در مقابل صورت فراگیر ما-روایت، شبه-جمعی معطوف به مخاطب است که چون در روایت مکتوب نقشی منفعل دارد و هم‌موضعگی او با راوی، خطابی صرفاً بلاغی به حساب می‌آید. بنابراین هر دوی این صورت‌ها به شکلی قراردادی جمعی در نظر گرفته می‌شوند.

بر خلاف ما-روایت‌های واقعی که پیامد امکان بازتاب گروه‌گرایی‌ها در عصر جدید هستند، ما-روایت‌های قراردادی سابقه‌ای طولانی در ادبیات دارند و رِد پای آن‌ها در ژانرهای گوناگون روایی دیده می‌شود. به‌خصوص چهار نوع از انواع آن‌ها هستند که با بسامدهای متفاوت و اشکالی تغییر یافته در ادبیات داستانی نوین نیز کاربرد دارند. بر اساس الگوی انحصاری/فراگیر، سه نوع از آن‌ها (مای ملوکانه، مای صوفیانه و مای مؤلفانه) در دسته انحصاری‌ها هستند و یک نوع (با عنوان مای عالمانه) در دسته فراگیر قرار می‌گیرد. دو ما-راوی ملوکانه و صوفیانه از شخصیت و موقعیت‌های خاص برگرفته شده‌اند و امروزه نیز به

همین ترتیب در داستان‌ها ایجادکننده یا تقویت‌کننده شخصیت‌پردازی، فضاسازی و سبک داستانی هستند. نوع سوم یا مای مؤلفانه نیز به همان شکل که از عنوان آن پیداست، به حضور مؤلف در متن اشاره دارد در حالی که خود را "ما" می‌خواند. این راوی می‌تواند یکی از شخصیت‌های داستان باشد و به نقش مؤلف بودن خود اشاره کند. هر چند این گونه بیش‌تر در نوشتار علمی کاربرد دارد، در صورتی که راوی داستان تصمیم داشته باشد سبکی کهن‌گرایانه را به داستان بیفزاید، یکی از تکنیک‌ها، به کارگیری این ما-راوی است. ما-راوی مؤلفانه می‌تواند علاوه بر مفهوم فروتنی، نشان‌گر دنباله‌روی از سنت یا تفکری خاص باشد و پیروی مؤلف از تباری مشخص را نشان دهد؛ خصوصاً در متونی که از جهاتی جنبهٔ تعلیمی دارند بر اساس ژانر متن و نشانه‌گذاری‌های محتوایی می‌توان در مورد گرایش مؤلف برداشت‌های مشخصی را در نظر گرفت. برای مثال همان‌طور که در متون تعلیمی عرفانی مقصود مؤلف از "ما"، می‌تواند مشرب‌فکری یا گرایش عقیدتی در نظر گرفته شود.

و در نهایت گونهٔ مای عالمانه، راوی دانای کلی را نشان می‌دهد که روایت‌شنو را در طول روایت خود مورد خطاب قرار می‌دهد و با ایجاد پایگاه مشترک فرضی، به عمل روایتگری می‌پردازد. این ما-راوی در قالبی مشابه داستان‌پردازی‌های شفاهی، نقشی شبیه قصه‌گو را به خود می‌گیرد و با ایجاد مرزشکنی در روایت سطح‌بندی ایجاد می‌کند؛ سطحی که خود در آن حضور دارد و سطح روایت مورد نظری که در حال نقل کردن آن است.

تعارض منافع

تعارض منافع نداریم.

ORCID

Nastaran Shahbazi

 <http://orcid.org/0009-0009-8926-7126>

Fateme Toobaei

 <http://orcid.org/0009-0001-9225-8302>

Fateme Jamshidi

 <http://orcid.org/0000-0002-9895-806X>

Ehsan Hamadzade

 <http://orcid.org/0000-0001-7143-0188>

منابع

- احمدی، بابک. (۱۳۹۵). چهار گزارش از تذکره‌الاولیاء عطار. تهران: مرکز. اخوت، احمد. (۱۴۰۰). دو بدن شاه. تهران: خجسته.
- الول ساتن، پال لارنس. (۱۳۹۹). قصه‌های مشدی گلین خانم. تهران: مرکز. الهی، اصغر. (۱۳۵۸). «زیر چادر خال‌خال آسمان» در بازی. تهران: یار محمد.
- بی‌من، ویلیام. (۱۴۰۰). زبان، منزلت و قدرت در ایران. ترجمه‌رضا مقدم کیا. تهران: نی. بهمن‌بیگی، محمد. (۱۳۸۹). بخارای من، ایل من. شیراز: نوید.
- جهانگیری، نادر. (۱۳۸۷). «گونه‌های احترام، سلطه و همبستگی در زبان فارسی امروز» در زبان: بازتاب زمان، فرهنگ و اندیشه. تهران: آگاه: ۱۲۵-۱۵۹.
- دهخدا، علی‌اکبر. (۱۳۹۵). چرندپرند. به کوشش ولی‌الله درودیان. تهران: نیلوفر.
- رضایی‌زاده، پدرام. (۱۳۸۶). «در خیابان برف می‌بارد...» در مرگ‌بازی. تهران: چشمه. سودآور، ابوالعلاء. (۱۳۸۳). فره ایزدی. هوستون: میرک.
- شاملو، احمد. (۱۳۹۳). روزنامه‌ی سفر میمنت‌اثر ایالات متفرقه‌ی امریخ. تهران: مازیار. شفیعی‌کدکنی، محمدرضا. (۱۳۹۲). زبان شعر در نثر صوفیه. تهران: سخن.
- شهبازی، نسترن و بیات، حسین. (۱۳۹۹). «ظرفیت‌های زبانی ما-راوی: ملاحظات کاربرد ضمیر اول‌شخص جمع در روایتگری». نقد و نظریه ادبی، س ۷ ش ۲: ۱۴۷-۱۷۱. doi: 10.22124/naqd.2023.23673.2428
- شیری، قهرمان. (۱۳۹۸). جادوی جن‌کشی. تهران: نشر ورا.
- صافی پیرلوجه، حسین. (۱۳۹۱). «روایتگردانی در قصه‌های عامیانه و داستان‌های نوین فارسی». نقد ادبی، ش ۱۹: ۷۷-۱۰۲. DOR. 20.1001.1.20080360.1391.5.19.6.6
- _____ . (۱۳۹۴). روایت‌پژوهی در زمانی. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- عبداللهیان، حمید. (۱۳۸۱). شخصیت و شخصیت‌پردازی در داستان معاصر. تهران: آن.
- فالر، راجر. (۱۳۹۵). سبک و زبان در نقد ادبی. ترجمه‌مریم مشرف. تهران: سخن.
- _____ . (۱۴۰۲). زبان‌شناسی و رمان. ترجمه‌محمد غفاری. ویراست سوم. تهران: کتاب بهار.
- قشیری، عبدالکریم بن هوازن. (۱۳۸۶). ترجمه‌رسالة قشریه. ترجمه‌حسن بن احمد عثمانی. تصحیح محمدحسن فروزانفر. تهران: زوّار.
- کاتب، محمدرضا. (۱۳۹۶). هیس. تهران: ققنوس.
- کاشانی، عزالدین محمود. (۱۳۸۹). مصباح‌الهدایه و مفتاح‌الکفایه. مقدمه، تصحیح و تعلیقات عفت کرباسی و محمدرضا برزگرخالقی. تهران: زوّار.
- کمبل، جوزف. (۱۳۹۶). تو، آن دیگری هستی. ترجمه‌مینا غروی‌ان. تهران: دوستان.

- گلشیری هوشنگ. (۱۳۸۲). «خانه‌روشان» در نیمه تاریک ماه. تهران: نیلوفر.
- _____. (۱۳۸۸). «حاشیه‌ای بر رمان‌های معاصر (۱)» در باغ در باغ. تهران: نیلوفر: ۳۰۷-۳۳۳.
- _____. (۱۳۹۹). حدیث مرده بر دار کردن آن سوار که خواهد آمد. تهران: نیلوفر.
- لازار، ژیلبر. (۱۳۹۳). دستور زبان فارسی معاصر. ترجمه مهستی بحرینی. تهران: هرمس.
- مزلو، ابراهام. (۱۳۹۷). ادیان، ارزش‌ها و تجربه‌های اوج. ترجمه زهرا اکبری. تهران: کرگدن.
- مولانا، جلال‌الدین محمد بلخی. (۱۳۹۸). فیه ما فیه. تصحیح بدیع‌الزمان فروزانفر. تهران: زوار.
- میهنی، محمدبن منور. (۱۳۹۳). اسرار التوحید. مقدمه، تصحیح و تعلیقات محمدرضا شفیعی کدکنی. تهران: آگه.
- ناصرالدین‌شاه قاجار. (۱۳۷۷). روزنامه‌ی خاطرات ناصرالدین شاه در سفر اول فرنگستان. به کوشش فاطمه قاضی‌ها. تهران: سازمان اسناد ملی ایران.
- نغزگوی، مهرداد. (۱۳۹۶). «شکل‌گیری ضمیر اول و دوم‌شخص جدید فارسی نواز منظر دستوری‌شدگی». ویژه‌نامه فرهنگستان. شماره ۱۳: ۳-۴۵.
- هدایت، صادق. (۱۳۴۲). «آب زندگی» در زنده به گور. تهران: امیرکبیر.
- هجویری، ابوالحسن علی‌بن عثمان. (۱۳۹۳). کشف‌المحجوب. مقدمه، تصحیح و تعلیقات محمود عابدی. تهران: سروش.
- یول، جورج. (۱۳۹۸). کاربردشناسی زبان. ترجمه محمد عموزاده مهدرجی و منوچهر توانگر. تهران: سمت.

References

- Abdollahian, H. (1381/2002). *Shakhsiyat va Shakhsiyat pardazi da dastan-e Mo'aser* [Character and characterization in contemporary fiction]. Tehran: An. [in Persian]
- Ahmadi, B. (1395/2016). *Chahar gozaresh az tazkerat al-Owliya'-ye 'Attar* [Four essays on Tazkarat al-Owliya of 'Attar]. Tehran: Markaz. [in Persian]
- Bahmanbeygi, M. (1389/2010). *Bokhara-ye man, il-e man* [My Bokhara, my tribe]. Shiraz: Navid [in Persian]
- Beeman, William. (1400/2021). *Language, Status, and Power in Iran* [Zaban, manzalat va ghodrat dar Iran]. Trans. Reza Moghaddam Kia. Tehran: Nay. [in Persian]
- Bekhta, N. (2017). Emerging Narrative Situations: A Definition of We-Narratives Proper. In *Paradigms of narratology*. Peer Krogh Hansen & Wolf Schmid (eds.). Berlin: de Gruyter: 101-126.
- Campbell, J. (1396/2017). *Thou Art That: Transforming Religious Metaphor*. Trans. Mina Gharavian as *To, an hasti*. Tehran: Doustan. [in Persian]

- Dehkhoda, A. (1395/2016). *Charad va parand* [Nonsense]. Ed. Valiollah Doroudian. Tehran: Niloufar. [in Persian]
- Elahi, A. (1358/1979). Zir-e chador-e khal khaliy-e aseman in *Bazi* [Under the spotted veil of heaven]. Tehran: Yar Mohammad. [in Persian]
- Elwell-Sutton, L. P. (1399/2020). *Ghesseh-haye mashdi galin khanum*. Tehran: Markaz. [in Persian]
- Fowler, R. (1395/2016). *Essays on Style and Language*. Trans. Maryam Mosharraf as *Sabk va zaban dar naqd-e adabi*. Tehran: Sokhan. [in Persian]
- Fowler, R. (1402/2023). *Linguistics and the novel*. Trans. Mohammad Ghaffari as *Zabanshenasi va Roman*. Tehran: Ketabe Bahar. [in Persian]
- Genette, G. (1972). *Figures III*. Paris: Editions de Seuil.
- Genette, G. (1980). *Narrative Discourse: An Essay in Method*. NY: Cornell Univ. Press.
- Genette, G. (1988). *Narrative Discourse revisited*. Trans. Jane Lewin. NY: Cornell Univ. Press.
- Ghosheyri, Abdolkarim b. Havazan. (1386/2007). *Tarjome-ye resaleh-ye Ghoshayriyeh*. Trans. by Hasan b. Ahmad Othmani. Ed. Mohammad Hasan Forouzanfar. Tehran: Zavvar. [in Persian]
- Golshiri, H. (1382/2003). *Khaneroshanan* in *Nime-ye tarik-e mah*. Tehran: Niloufar. [in Persian]
- Golshiri, H. (1388/2009). Hashiye-ei bar romanhay-e mo'aser (1) in *Bagh dar bagh*. Tehran: Niloufar, 307-333. [in Persian]
- Harre, R., & Van Langenhove, L. (1999). *Positioning Theory: Moral Contexts of Intentional Action*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Helmbrecht, J. (2004). Personal Pronouns: Form, Function, and Grammaticalization. Ph.D. Thesis. Erfurt: Erfurt Univ.
- Hojviri, Aboalhasan Ali b. Othman. (2014). *Kashf al-mahjub*. Ed. Mahmoud Abedi. Tehran: Soroush. [in Persian]
- Jahangiri, N. (1387/2008). Gounehaye ehteram, solte va hambastegi dar Zabane Farsi [Types of respect, domination, and solidarity in contemporary Persian]. In *Zaban: Baztabe Zaman, Farhang va Andisheh*. Tehran, Agah, 125-159. [in Persian]
- Kouhi, D., Tofigh, M., & Babaie, R. (1391/2012). Writers' self-representation in academic writing. *International Journal of Research Studies in Language Learning*, 2(3), 35-48.
- Lazard, G. (1393/2014). *Grammaire du persan contemporain*. Trans. Mahasti Bahreyni as *Dastur-e Zaban-e Farsi-e Moaser*. Tehran: Hermes. [in Persian]
- Maslow, A. (1397/2018). *Religions, Values, and Peak-Experiences*. Trans. Zahra Akbari as *Adiyan, arzesh-ha va tajrobehay-e owj*. Tehran: Kargadan. [in Persian]

- Mihani, Mohammad b. Monavvar. (1393/2014). *Asrar al-tohid*. Ed. Mohammadreza Shafiei kadkani. Tehran: Agah. [in Persian]
- Mowlana, Jaledin Mohammad Balkhi. (1398/2019). *Fihe ma fih*. Ed. Badiozaman Foruzanfa. Tehran: Zavvar. [in Persian]
- Naser al-Din Shah. (1377/1998). *Rouznameh-ye khaterate Naser al-Din shah dar safar-e avval-e farangestan*. [Naser al-Din Shah's diary on his first visit of Europe]. Ed. Fateme Ghaziha. Tehran: Sazman-e Asnad-e Melli-e Iran. [in Persian]
- Naghzgouy, M. (1396/2021). Sheklgiri-ye zamayer-e avval va dovvom shakhse jadid-e farsi-e now az manzare dasturi shodegi [Formation of new first and second-person pronouns in Persian from grammaticalization perspective]. *Vizhehnameh-ye Farhangestan*, 13, 3-45. [in Persian]
- Okhovvat, A. (1400/2021). *Do badan-e Shah* [The two bodies of the Shah]. Tehran: Khojasteh [in Persian]
- Rezaei, P. (1386/2007). Dar khiyaban barf mibarad...[It is snowing in the street]. In *Margbazi*. Tehran: Cheshmeh. [in Persian]
- Safi Pirloujeh, H. (1391/2012). Revayatgardani dar ghesseh-haye 'amiyaneh va dastanhay-e novin-e Farsi [Narrative technique in Persian folklore and modern stories]. *Faslname-ye Naqd-e Adabi*. 19, 77-102. [in Persian]
- Safi Pirloujeh, H. (1394/2014). *Revayatpazhuhi-e darzamani* [Diachronic Narratology]. Tehran: Pazhuheshgah-e Olum-e Ensani va Motaleate Farhangi. [in Persian]
- Shafiei Kadkani, M. (1392/2013). *Zaban-e she'r dar nathr-e sufiyeh* [Poetic language in the Sufi prose]. Tehran: Sokhan [in Persian]
- Shamlou, A. (1393/2014). *Ruznameh-ye safar-e maymanat athar-e eyalat-e motefaregheh-ye emrigh*. Tehran: Maziar. [in Persian]
- Shahbazi, N., & Bayat, H. (1399/2022). Zarfiyat-haye zabaniy-e ma-ravi: Molahezat-e karbord zamir avval shakhs-e jam' dar revayatgari [We-narrator linguistic potentials: First-person plural applications in narration]. *Naqd va Nazariyeh-ye Adabi*. 7(2), 47-171. [in Persian] Doi. 10.22124/naqd.2023.23673.2428
- Shiri, G. (1398/2019). *Jaduy-e jenkoshi*. Tehran: Vara. [in Persian]
- Siewierska, A. (2004). *Person*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Soudavar, A. (1383/2004). *Farreh-ye Izadi*. Houston: Mirak. [in Persian]
- Yule, George. (2019). *Pragmatics*. Trans. Mohammad Amouzade Mahdiraji and Manouchehr Tavangar as *Karbordshenasi-e zaban*. Tehran: SAMT. [in Persian]

استناد به این مقاله: شهبازی، نسترن، طوبایی، فاطمه، جمشیدی، فاطمه و حمیدی‌زاده، احسان. (۱۴۰۳). کاربردهای

زبانی-روایی جمع‌های قراردادی در داستان‌پردازی. پژوهش‌نامه زبان ادبی، ۲ (۶)، ۱۶۹-۲۰۲. doi:

10.22054/JRLL.2024.82412.1113

